

**SLOVENSKÝ
NÁRODOPIS**

3

ČÍSLO

ROČNÍK VII

1959

SLOVENSKÁ AKADEMIA VIED - BRATISLAVA

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com
www.cejsh.icm.edu.pl
www.cceol.de
www.mla.org
www.ulrichsweb.com
www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

CLÁNKY

Viera Nosáľová, K sedemdesiatke Viléma Pražáka	337
Jozef Hrozienčik, K otázke vzniku turčianskeho olejkárstva	342
Orest Zilynskyj, Pieseň o horčíc ľipce	356
Radoslav Hrovatin, Muzikologická charakteristika folklóru v Panónskej oblasti Slovenska	377
Bronisława Jaworska-Kopczyńska, Materiálne k štúdiu pastierstva na Slovensku	387
Emília Horváthová-Čajánková, Liečebné praktiky čarodejníc na západnom Slovensku v prvej polovici 18. stor.	433

MATERIÁLIE — ARCHÍV

Pavel Horváth, K dejinám horehronských obcí	446
Michal Markuš, Staré testamenty a iné archiválne z Horehronia z konca 18. a zo začiatku 19. stor.	453

ROZHEADY

Ján Podolák, Poznatky zo študijnej cesty v Rakúsku	462
Jarmila Pátková, Účasť slovenských etnografov na pracovných poradách v Poľsku	467
Drobné zprávy	472

RECENZIE A REFERÁTY

J. Horák, Slovenské ľudové balady (Lubica Droppová-Markovičová)	475
N. M. Nikol'skij, Proischoždenije i istorija belorusskoj svadebnoj obrjadnosti (Emília Horváthová)	478
I. Grafenauer, Slovenské pripovedke o kralju Matjažu (Ján Komorovský)	480
A. F. Anisimov, Religija Evenkov v istoriko-genetičeskom izučeníji i problemi proischoždenija pervobytnych verovanij (Emília Horváthová)	483
Literatura ľudowa (Mária Kosová)	485
Franku Wollmanovi k sedmdesátinám (M. A. Huska)	487
Poznámka k vydaniu Dejín staršej slovenskej literatúry (M. A. Huska)	489
Ukrajinski narodni dumy ta istorični pisni (J. Michálek)	490
Voprosy izučeníja eposa narodov SSSR (M. Dzubáková)	491
B. Hankó, A magyar háziállatok története (M. Markuš)	492
Volšebnyj mertvec, Mongoľsko-ojratskije skazki (L. Droppová-Markovičová)	493
M. K. Azadovskij, Istorija russkoj folkloristiki (M. Dzubáková)	494
Došlá literatúra	495

BIBLIOGRAFIA

Rudolf Zatkó, Bibliografia slovenskej etnografie a folkloristiky za rok 1957	499

СОДЕРЖАНИЕ

Вера Носалёва, К 70-летию Вилема Пражака — — — — —	337
Йозеф Грозенчик, К вопросу о возникновении производства лекарственных масел в Турце — — — — —	342
Орест Зильнский, Песня О горячей липке — — — — —	356
Радослав Гроватин, Музыкологическая характеристика фолклора в панонской области Словении — — — — —	377
Бронислава Яворска — Копчинска, Материалы к изучению пастушества в Словакии — — — — —	387
Эмилия Горватова — Чайанкова, Лечебная практика волшебниц в западной Словакии в первой половине 18. века — — — — —	433
Павел Грват, К истории посёлков верхнего Грона — — — — —	446
Михал Маркуш, Старинные тестаменты и другие архивные материалы Гореграония из конца 18. и начала 19. вв. — — — — —	453
Ян Подолак, Научная командировка в Австрии — — — — —	462
Ярмила Паткова, Участие словацких этнографов на рабочих совещаниях в Польше — — — — —	472
РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ — — — — —	475
Рудолф Жатко, Библиография словацкой этнографии и фольклористики за год 1957 — — — — —	499

K SEDEMDESIATKE VILÉMA PRAŽÁKA

VIERA NOSALOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Vilém Pražák venoval Slovensku veľkú časť svojho života a dlhoročnej práce. Roku 1919 prichádza ako mladý stredoškolský profesor na reálne gymnázium. Nebola to jeho prvá cesta na Slovensko, lebo už v rokoch pred 1. svetovou vojnou navštívil Národopisné múzeum v Martine a bližšie sa oboznámil so slovenským vidiekom cestami po Orave, Liptove a strednom Slovensku. Povolanie stredoškolského profesora však čoskoro zanechal, lebo už r. 1920, na žiadosť vtedajšieho riaditeľa Univerzitnej knižnice, venoval sa budovaniu oddelenia sloveník ako univerzitný bibliotekár. Docent dr. Pražák sa pričínal o vybudovanie slovenskej Univerzitnej knižnice od základov a takmer z ničoho a svojou neúnavnou objavno-vedeckou a organizačnou prácou zaistil prvé predpoklady pre rast a rozvíjanie sa mladej slovenskej inteligencie. Najmä generácie národopiscov, študentov i vedeckých pracovníkov, vďačia predovšetkým doc. dr. Pražákovi, že v bratislavskej Univerzitnej knižnici nájdú dnes bohatú a obsiahlu národopisnú literatúru nielen československú, ale i zahraničnú. Svedectvom tejto jeho činnosti sú mnohé práce z odboru bibliografie, z ktorých spomenieme iba najdôležitejšie, a to objavnú štúdiu *Slovenské popřevratové časopisectvo*,¹ kde podáva celkový prehľad slovenského časopisectva za 10 rokov, ďalej článok *Československý publikační ruch v Bratislavě v době obrozenské 1770—1850*,² súpis diel vydaných v slovenčine a bibličtine s podrobnými bibliografickými údajmi.

Roku 1921, keď sa na Univerzite Komenského zriadila Katedra národopisu, ktorej profesorom bol Karol Chotek, zapojil sa dr. Pražák do spolupráce s ňou, a tým i do národopisnej práce. Od prvej chvíle na Slovensku zaujali vnímavého vedeckého pracovníka najmä ľudové výšivky ako jedinečný prejav výtvarného cítenia a tvorivých schopností ľudu. Najmä západné Slovensko, predstavujúce vrchol výšivkového umenia, ho podnietilo k ďalšiemu štúdiu tejto problematiky. Poznal výborne materiál Slovenského vlastivedného múzea v Bra-

¹ Prúdy XII, 1928, 266.

² Bratislava IV, 1930, 613.

tislave, kde bol v rokoch 1923—1931 národopisným referentom a sám získaval materiál pre múzeum. Okrem toho zo svojich ciest po Slovensku poznal i materiál vidieckych múzeí. Tieto svoje podrobné muzeálne znalosti si overoval sústavným skúmaním života a kultúry slovenského ľudu priamo na dedine. Okolie Bratislavy, ktoré mal možnosť najlepšie poznať, bolo mu ideálnym východiskom pri analýze jednotlivých javov, ako aj podkladom pre konečné syntetické vývody tejto problematiky, a to práve bohatosťou a rôznorodosťou materiálu, ako aj majstrovsky dokonalým vyhotovením výšiviek. Takto pri postupnom riešení čiastkových národopisných problémov v rámci kultúrnej histórie narastalo jeho dielo v rade referátov, článkov i štúdií v komplexné dielo o slovenskej ľudovej výšivke. Otázky metodologické i riešenie vedeckých problémov si overoval študijnými cestami do zahraničia (Maďarsko, Poľsko, Nemecko, Taliansko, Skandinávia), i na širších medzinárodných fórach. Tak r. 1924 na I. kongrese národopisných pracovníkov v Prahe prednášal na tému *Organisace soustavné práce o lidových výšivkách slovenských*.³ Na II. medzinárodnom kongrese geografov a etnografov v Poľsku, r. 1927, predniesol prvú časť neskôr rozšírenej uverejnenej štúdie, *Príspevky k studiu slovenských lidových výšivek — část I: Poměr hranic výšivkových okrsků k hranicím dialektů v území bývalé župy bratislavské*.⁴ V tejto práci pokračoval a problematiku doviedol do konca v II. časti článku: *Vývoj výšivkového ornamentu za posledních šedesát let v území bývalé župy bratislavské*,⁵ ktorý predniesol r. 1928 v Prahe na Medzinárodnom kongrese pre ľudové umenie. Čiastkový problém tejto obsiahlej štúdie predniesol na III. medzinárodnom kongrese geografov a etnografov v Juhoslávii, pod názvom *Textilie chorvatských kolonistů v slovenském Podunají*,⁶ kde tematika o asimilácii chorvatských kolonistov v slovenskom prostredí a jej odraze na ľudovom odeve a výšivke vzbudila veľký ohlas. Spomenutá dvojdielna štúdia rozpracúva vznik troch výšivkových okrskov Bratislavskej župy na základe dialektu, ich vývoj a predpoklady zániku. Hoci pri riešení problému využíva aj výsledky iných vedných disciplín (ako sú dejiny umenia, geografia, jazykoveda a iné), práca ostáva svojou vedeckou koncepciou národopisná, zachycuje javy ľudovej kultúry v historickom slede až do súčasnosti. Všeobecné vývody sú podložené konkrétnym materiálom a poznatkami z múzeí a z terénu.

Ďalšiu sériu prác tvoria články týkajúce sa dejín slovenského výšivkového ornamentu, otázky jeho pôvodu a datovania niektorých starších výšiviek, nachodiacich sa v múzeách. Sú to práce: *Obětování Izáka*,⁷ ďalej *K dějinám sloven-*

³ Národopisný věstník československý XVIII, 1925.

⁴ Bratislava I, 1927, 453.

⁵ Bratislava II, 1928, 721.

⁶ Kongresový sborník, vydaný r. 1932 v Belehrade, nie je t. č. dostupný.

⁷ *Príspevky k praveku, dejinám a národopisu Slovenska*, Sborník archeologického a národopisného odboru Slovenského vlastivedného múzea za roky 1924—1931, Bratislava 1931, 135.

Obr. 1. Doc. dr. Vilém Pražák pri terénnom výskume vo Vajnorochoch. Foto J. Kantár, 1957

ského výšivkového ornamentu⁸ a posledná práca o slovenských výšivkách pred odchodom Viléma Pražáka zo Slovenska (1939), *Talianske ornamenty a techniky cinquecenta v slovenskej ľudovej výšivke*.⁹ Ako je už z titulov prác zrejmé, ide tu o témy, zaoberajúce sa porovnávaním ornamentálnych motívov a výšivkových techník na textíliách hornouhorskej proveniencie s výšivkovými vzorníkmi, vydávanými v 16. stor. v Taliansku (V a v a s o r e 1530) a Nemecku (S i b m a c h e r 1597). Práce sú výsledkom mnohoročného dôkladného štúdia zahraničného materiálu a jeho suverénneho ovládnutia. Sú cennými príspevkami najmä k poznaniu slovenskej kultúrnej histórie. Doc. V. Pražák sa nimi zaslúžil o vyvrátenie dovedy tradovaných romantických predstáv, v slovenskej národopisnej vede veľmi rozšírených, o starobylosti slovenskej výšivkovej ornamentiky a techník a o ich staroslovanskom pôvode.

Najcennejším dielom doc. Pražáka je súhrnná a obsiahla práca *Slovenské ľudové výšivky*,¹⁰ ktorá je jeho habilitačnou prácou. Pôvodne ju zamýšľal dať

⁸ Bratislava VII, 1933, 251.

⁹ Národopisný sborník Matice slovenskej I, 1939, 3.

¹⁰ *Slovenské ľudové výšivky*. Príspevky k dejinám výšivkových techník a ornamentů; se zvláštním zřetelom k plachtovým výšivkám západoslovenským, Bratislava 1935.

ako úvodný zväzok komplexného diela o slovenských výšivkách vôbec. Žiaľ, zostala iba torzom, lebo nepriaznivé politické pomery znemožnili Vilémovi Pražákovi pracovať na ďalších zväzkoch. V tejto syntetickej, podrobnej monografii najlepšie možno posúdiť celkovú vedeckú koncepciu autora. Hoci práca sleduje tematicky ohraňujúcu oblasť výšivky na nedelenom textile západného Slovenska, z ktorej boli predtým rozpracované čiastkové témy, predsa sa tu rieši rámcovo veľa všeobecných problémov slovenskej ľudovej výšivky, osvetľuje sa jej historický vývoj a na základe všestranného porovnávania určuje sa jej miesto v kultúrnej histórii Európy. Ak teda možno hovoriť o klasickej slovenskej národopisnej literatúre, ktorá nie je početná, tak tu predovšetkým patrí táto práca dr. Pražáka. Vo všetkých spomínaných dielach nájdeme i mnohé podnety, ktoré podnes čakajú na doriešenie. Národopisný ústav SAV a ostatné vedecké národopisné inštitúcie znovu začali v posledných rokoch s plánovaným, systematickým výskumom slovenskej ľudovej výšivky. Dielo dr. Pražáka bude im pri týchto prácach základom.

Roky strávené na Slovensku nevenoval dr. Pražák iba problematike výšivky, ale aj štúdiu ľudovej architektúry. V rokoch 1936—1939 prednášal na Filozofickej fakulte UK popri ľudovom odevu a výtvarnom umení i o architektúre. Materiál o ľudovom staviteľstve, získaný v teréne, spracoval v niekoľkých štúdiách: *Problém vzniku jednoposchodového domu v Čičmanoch*,¹¹ ďalej *Príspevky k štúdiu slovenského ľudového domu a kroja*.¹² Najobsažnejšou staťou je dvojdielna práca, *Valašský dům pod Makytou*.¹³ Článok o organizácii a metódach výskumu ľudovej architektúry, *Slovenská lidová architektura. Její stav, význam a výzkum*,¹⁴ bol prednesený na konferencii o ľudovej architektúre, usporiadanej Národopisným ústavom SAV. Najnovšou prácou o ľudovej architektúre je štúdia *Príspevky k studiu lidových staveb v bývalé německé jazykové oblasti při Kremnici*,¹⁵ ktorá vyšla tohto roku a kde autor pokračuje v problematike predošlých prác. Štúdie doc. Pražáka o slovenskej architektúre časovo nadväzujú na práce o výšivkách a sú stálym spojivom so Slovenskom i v rokoch po oslobodení. Doc. dr. Pražák sa podnes činne zúčastňuje na mnohých vedeckých podujatiach na Slovensku, či sú to už prednášky na bratislavskej Katedre národopisu, kde prednášal v rokoch 1955—1957, konferencie Národopisného ústavu SAV alebo stála spolupráca pri výskume ľudovej architektúry na Slovensku.

Napokon treba spomenúť, čo znamená dielo Viléma Pražáka pre mladých slovenských národopiscov, ktorí ho poznajú často len prostredníctvom jeho prác. Dôkladná vedecká pripravenosť, voľba témy a riešenie problému, bohatý dokla-

¹¹ Národopisný sborník Matice slovenskej II, 1941, 23.

¹² Národopisný sborník Matice slovenskej III, 1943, 1.

¹³ Národopisný sborník Matice slovenskej VIII, 1949, 189. Národopisný sborník SAVU IX, 1950, 68.

¹⁴ Slovenský národopis V, 1957, 512.

¹⁵ Slovenský národopis VII, 1959, 3.

dový a porovnávací materiál, presná citácia, podrobné bibliografické údaje, znalosť zahraničného materiálu i pomocných vedných disciplín, do hĺbky idúci terénny výskum — všetko toto je cenným poučením a poznatkom. Prísne historické hľadisko uplatňované v logickom slede rozvíjanej myšlienky je ukázkou starostlivo a kvalitne vykonanej vedeckej práce, ktorá ani dnes nestráca svoju platnosť a aktuálnosť. Málo je takých vedcov, ktorí nielen svojou pracovnou aktivitou a metodológiou, ale aj svojim srdečným a vrelým vzťahom k Slovensku a jeho ľudu môžu byť vzorom mladej generácii. Za všetko toto ďakujeme docentovi Vilémovi Pražákovi a súčasne mu prajeme v mene všetkých slovenských národopiscov, aby ešte dlho pokračoval vo svojej úspešnej práci!

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ
Журнал Словацкой Академии Наук
1959 № 3

Издается четыре раз в год
Издательство Словацкой Академии Наук
Редактор д-р Ян Подолак
Адрес редакции Братислава, Клеменсова 27

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE
Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Jahrgang VII, 1959, Nr. 3. Erscheint viermal im Jahre
Herausgegeben vom Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Redakteur Dr. Ján Podolák
Redaktion Bratislava, Klemensova 27

SLOVAK ETHNOGRAPHY
Journal of the Slovak Academy of Sciences
Volume VII, 1959, No 3
Published quarterly by the Slovak Academy of Sciences
Managing Editor Dr. Ján Podolák
Editor Bratislava, Klemensova 27, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE
revue de l'Académie slovaque des sciences
Année VII, 1959 No 3. Parait quatre fois par an
Aux Editions de l'Académie slovaque des sciences
Rédacteur: dr. Ján Podolák
Rédaction Bratislava, Klemensova 27

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS
Časopis Slovenskej akadémie vied
Ročník VII, 1959, číslo 3. Vychádza štyri razy do roka
Vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied
Zodpovedný a výkonný redaktor dr. Ján Podolák
Redakčná rada: doc. dr. Rudolf Bednárík, dr. Soňa Burlasová, dr. Božena Filová, dr. Soňa
Kovačevičová, dr. Michal Markuš, doc. dr. A. Melicherčík, dr. Ján Mjartan, Rudolf Žatko
Redakcia Bratislava, Klemensova 27
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin
Jednotlivé čísla Kčs 13,50, celoročné predplatné Kčs 54,—.
Výmer PIO 2385/49-III/2 — X-153849
Rozširuje Poštová novinová služba. Objednávky prijíma každý poštový úrad i doručovateľ.